

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УМОВАХ КОЛЕДЖУ

З.Н.Кришталь

Анотація. У статті досліджуються умови та оптимальні шляхи організації самостійної роботи як окремого виду навчальної діяльності в процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів; визначаються засоби підвищення ефективності самостійної роботи.

Ключові слова: самостійна робота, предметна підготовка, інформаційна технологія.

Аннотация. В статье исследуются условия и оптимальные пути организации самостоятельной работы как отдельного вида учебной деятельности в процессе подготовки будущих учителей начальных классов; определяются средства повышения эффективности самостоятельной работы.

Ключевые слова: самостоятельная работа, предметная подготовка, информационные технологии.

Summary. This article investigates the conditions and optimal ways of organizing independent work as a separate type of educational activity in the preparation of future elementary school teachers determined means to enhance the independent work.

Keywords: independent work, substantive training, information technology.

Постановка проблеми. Світові процеси глобалізації та інформатизації, інтеграції української системи освіти спонукають до виведення професійної підготовки фахівців усіх галузей на якісно новий рівень. Це вимагає здатності добувати інформацію, розвивати самостійність та уміння мобілізувати особистісний потенціал. Відомо, що навчальний процес у педагогічних закладах здійснюється у таких формах: навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота студентів, практична підготовка, контрольні заходи. Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом. Вона набуває особливого значення і виконує функції поглиблення та розширення знань, формування інтересу до пізнавальної діяльності, оволодіння прийомами процесу пізнання, розвитку творчих здібностей.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Форми і методи організації самостійної роботи достатньо широко представлені в роботах українських науковців (В.І.Бондар, М.С.Вашуленко, Л.Б.Марчук, О.Я.Савченко) [1-3; 5]. Разом з тим залишається питання оптимального вибору технології організації самостійної роботи майбутніх фахівців у навчальному процесі, пошуку шляхів організації форм виконання самостійної роботи, стимулювання інтересу до самостійної діяльності. На підвищення ефективності організації самостійної роботи впливає застосування інформаційних технологій.

Мета статті – дослідити умови використання самостійної роботи в процесі підготовки майбутніх учителів, виявити ставлення студентів до самостійної роботи та рівень сформованості навичок її виконання.

Виклад основного матеріалу. Самостійна робота студентів з української мови – пізнавальна, навчальна діяльність, що використовується за завданням викладача, під його керівництвом і контролем, але без його безпосередньої участі. Може мати місце при вивченні нового матеріалу, закріпленні, повторенні й узагальненні [5, с.109].

У результаті опитування, в якому взяли участь 64 студента 2-4 курсів, виявлено, що рівень мотивації до виконання завдань – низький, винесених на самостійне опрацювання: 23% вважають, що більш важливим видом діяльності є аудиторна робота; 25% визнають, що аудиторна робота суттєво впливає на якість підготовки домашніх завдань, і лише 15% опитаних надають значущості самостійній роботі як окремому виду навчальної діяльності; 20% студентів відзначити брак часу, 12% - недостатній контроль з боку викладача; 8% - відсутність навичок самостійної роботи; 15% опитаних вказують на відсутність умов.

Багаторічний досвід роботи зі студентами, узагальнення результатів проведеного дослідження показують, що в удосконаленні якості підготовки майбутніх учителів, формуванні їхньої самостійності багато важить врахування попереднього рівня підготовки студентів, забезпечення наступності у викладанні української мови у педагогічному коледжі. Принципово важливим у проблемі організації самостійної роботи студентів є питання про роль викладача, про доцільне педагогічне керівництво самостійною навчальною діяльністю студента. З одного боку, допомога і контроль викладача не

повинні стримувати ініціативу і самостійність студентів, а з іншого – керівництво є необхідним, бо не всі студенти вміють організувати і контролювати свою навчальну діяльність. Залучення студентів до самостійної відтворювально-творчої діяльності з набуттям нових знань і умінь здійснюється через систему завдань, яка розроблена на основі теоретичного матеріалу з української мови, і формування відповідних професійних, мовленнєвих умінь і навичок. Самостійна робота студентів, спрямована на розв'язання професійних завдань, сприяє:

- розширенню й поглибленню загального і професійного кругозору;
- формування умінь і навичок наукової організації праці;
- оволодіння методикою робіт з навчальними, науковими, методичними джерелами;
- виховання позитивних особистісних якостей: самостійності, активності, відповідальності, ініціативності, організованості.

Як правило, самостійна робота студентів організовується під час проведення практичних і лабораторних занять. Окремі теми майбутнім учителям пропонуються без участі викладача. Наприклад, «Історико-критичний огляд методів навчання грамоти», «Психолого-педагогічні особливості процесу навчання письма» [2, с. 92].

У процесі лінгводидактичної підготовки вчителів початкових класів мають місце такі форми самостійної роботи, як індивідуальна, групова, колективна за участю викладача і без нього. До найбільш ефективних видів самостійних завдань для студентів можна віднести:

- читання відповідних розділів у підручниках і посібниках, професійно орієнтоване опрацювання методичних статей;
- складання списку статей з певної теми і анотування тих, що найбільше сподобалися. У структурі анотації такі елементи, як тема статті і перелік питань, порушених у ній, без розкриття їх змісту;
- рецензування методичних статей;
- аналіз теми за шкільним підручником з рідної мови, складання методичного довідника до певної теми;
- складання методичного коментаря до типового плану уроку з рідної мови або читання, при цьому студентам пропонується дидактичний матеріал у вигляді планів уроків, проведених досвідченими вчителями;
- складання фрагментів уроків і проведення ділової гри;
- планування уроку, складання плану-конспекту;
- розробка тестових завдань з мови й читання, добір текстів для диктантів, переказів, текстів для перевірки техніки читання школярів;
- вивчення типових учнівських помилок, пошук шляхів їх попередження й подолання, така самостійна робота містить елементи дослідницької діяльності;
- добір лінгвістичних казок, мовних та літературних ігор, розробка ребусів, кросвордів, анаграм;
- підготовка рефератів, доповідей, їх обговорення в групі, виступи опонентів;
- написання курсових робіт.

Важливим засобом удосконалення професійної підготовки вчителів для сучасної школи є ефективна організація самостійної роботи студентів. Аналіз науково-педагогічної літератури дозволяє побачити існування різних підходів до визначення самостійної роботи. Більш повну педагогічну сутність самостійної роботи розкриває трактування її як форми колективної або індивідуальної навчальної діяльності, під час якої студенти засвоюють необхідні знання, оволодівають вміннями й навичками, навчаються планомірно й систематично працювати, мислити, формувати власний стиль розумової діяльності [1, с. 44].

Форма контролю самостійної роботи – перевірка викладачем виконаних самостійно практичних завдань, перевірка конспекту теоретичного матеріалу, виступ студента з підготовленим матеріалом на практичному занятті. З метою самостійного визначення рівня засвоєння теоретичного матеріалу студентам пропонуються питання для самоконтролю набутих знань. Критеріями оцінки виконання завдань є:

- повнота та глибина засвоєної студентами інформації, що виявилася у повному розкритті теоретичних питань у конспекті;
- конспект має бути стислим і чітким, обов'язково повинен містити посилання на використані джерела;
- грамотність і охайність оформлення роботи;
- рівень мовленнєвої культури.

Для подолання виявлених труднощів (незнання раціональних прийомів розумової діяльності, невміння працювати із спеціальною літературою та іншими джерелами інформації) необхідно

розробити навчальні завдання, спрямовані на засвоєння студентами базових знань та формування здібностей до навчально-пізнавальної діяльності різних типів – від репродуктивного до творчого.

Диференціація самостійної роботи здійснюється за двома напрямками: шляхом ускладнення змісту завдань і, відповідно, операцій мислення і прийомів самостійної роботи, та шляхом зміни характеру інструктування із зменшенням допомоги студентам. З урахуванням підготовленості студентів передбачаються різні варіанти керівництва самостійною роботою: надання зразка виконання типового завдання; використання плану роботи однієї з тем для організації самостійного складання студентами плану роботи до наступних тем; формування узагальненого прийому діяльності на основі її аналізу.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше $\frac{1}{2}$ та не більше $\frac{2}{3}$ загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної теми. Базові вміння освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра та спеціаліста можна визначити за такими параметрами:

Інтелектуальні: вміння користуватися понятійним апаратом наукового дослідження; виділяти головне, другорядне в інформаційних (наукових) текстах; свідомо використовувати логічні прийоми мислення (аналогія, порівняння, аналіз, синтез); працювати з інформацією (класифікувати, узагальнювати, робити висновки).

Пошукові, дослідницькі: самостійно знаходити необхідну інформацію в інформаційному полі; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; використовувати наукові методи пізнання: моделювання, спостереження, роботу з першоджерелами; визначати основні компоненти наукового дослідження, складати план дослідження; адекватно оцінювати власну діяльність.

Інформаційні. Використовувати інформаційні та комунікаційні технології для отримання необхідної інформації, класифікації, систематизації та її оформлення; використовувати технології постійного оновлення знань, удосконалення навичок; організовувати процес самонавчання, розробляти власні стратегії самоосвіти; добирати власні прийоми навчання, виконувати проекти; використовувати нові технології та комунікації, знаходити нові рішення, долати труднощі [6].

Якість самостійної роботи студента визначається рівнем сформованості певних компетенцій у майбутнього фахівця. Існують різні форми та види роботи студента. Перша – традиційна, яка виконується самостійно у вільний від занять час, як правило, поза аудиторією, в читальному залі, комп'ютерному кабінеті. Самостійна робота передбачає виконання різних видів завдань (репродуктивних, за зразком, частково-пошукових), спрямованих на отримання студентом нових знань, їх систематизацію та узагальнення; формування практичних умінь та навичок; контроль готовності студента до семінарських занять, виконання практичних та лабораторних робіт. Друга форма самостійної роботи – аудиторна індивідуальна самостійна робота студента під керівництвом викладача, під час виконання якої студент може отримати методичну допомогу щодо її виконання. Основні види самостійної роботи: консультації, індивідуальні навчальні заняття, перевірочні роботи. Консультації – форма навчального заняття, за якої студент отримує від викладача відповіді на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування. Консультація може бути індивідуальною або проводитися для групи студентів, залежно від того, чи викладач консулює студентів з питань, пов'язаних із виконанням індивідуальних завдань, чи з теоретичних питань навчальної дисципліни. Консультація може передбачати додаткове вивчення (пояснення, опрацювання) окремих розділів навчальної дисципліни, аудиторне проектування.

Курсова робота з навчальної дисципліни – це індивідуальне завдання, яке передбачає розробку сукупності документів та є творчим або репродуктивним рішенням конкретних завдань, які виконанні студентом самостійно під керівництвом викладача згідно із завданням, на основі набутих із даної та суміжних дисциплін знань та умінь. Курсова робота є кваліфікаційною науковою працею, виконаною студентом у вигляді спеціально підготовленого рукопису. Вона містить обґрунтовані теоретичні положення, які зроблено студентом на підставі аналізу наукової, художньої, методичної літератури, методичні розробки, в яких викладено результати дослідження проблеми. Курсова робота свідчить про рівень знань з методології наукового дослідження, а також про сформованість загальних та спеціальних професійних умінь та навичок. Тематика курсових робіт затверджується на засіданні кафедр, які розробляються кафедрами і доводяться до відома студентів.

Використовуються такі види завдань самостійної (індивідуальної) роботи студентів:

- опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу з використанням конспекту лекцій, підручника, довідкової літератури;
- вивчення окремих тем або питань, що передбачені для самостійного опрацювання з метою реферування, складання тез, анотування, конспекту;
- реферування першоджерел, аналіз, синтез, узагальнення явищ, фактів, порівняння, викладених у

друкованих джерелах інформації, з метою підготовки відповідей на поставлені напередодні запитання;

- виконання вправ, підготовка додаткового матеріалу до лекції відповідно до заданого плану;
- підготовка до виступу на семінарському занятті;
- підготовка до проведення практичних, лабораторних робіт;
- підготовка конспектів навчальних чи наукових текстів;
- виконання домашніх завдань; виконання творчих завдань, які передбачають самостійне складання тестових завдань, комплексу вправ та їх оформлення;
- виконання групових проєктів; оформлення звітів за результатами практик;
- підготовка наукових доповідей, статей, тез;
- виконання підготовчих, інформаційних самостійних робіт;
- робота з пошуковими системами, інтернет.

Індивідуальні завдання (реферати, контрольні роботи, аналіз практичних робіт, проєкти, підготовка результатів власних досліджень до виступу на конференції, участь в олімпіадах) сприяють більш поглибленому вивченню студентом теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використати знання для розв'язання відповідних практичних завдань.

Інформаційні самостійні роботи передбачають поєднання опрацювання довідників, словників, огляд фахових журналів, Інтернет-сайтів з виконанням практичних робіт (складання комплексу вправ, бібліографії досліджуваної проблеми, словникової вибірки, підготовку тез, конспектів).

Розвиток самостійності студентів – це мета діяльності як викладачів, так і студентів, тому викладач повинен створити умови для спонукання студентів до самостійної роботи, такий режим самостійної діяльності, який би дав змогу реалізувати головну мету – розвиток особистості студента, її творчого потенціалу. Найбільшу актуальність набуває така організація самостійної роботи, за якої кожен студент працював би на повну силу своїх можливостей. Широке застосування самостійної роботи студентів на заняттях дає змогу успішно розв'язувати багато навчально-виховних завдань: підвищити свідомість і міцність засвоєння знань студентів; виробити в них уміння й навички, яких вимагає навчальна програма, користуватися набутими знаннями і вміннями в житті, розвивати пізнавальні здібності, спостережливість, розвивати допитливість, логічне мислення, творчу активність під час засвоєння знань; прищеплювати їм культуру розумової і фізичної праці, готувати до активної життєвої позиції.

Самостійна (індивідуальна) робота студентів забезпечується системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни. Це – навчальні програми, навчальні плани, програми з виробничої практики, підручники, навчально-методичні посібники, наукова, фахова монографічна і періодична література, інструктивно-методичні матеріали, вказівки до семінарських, практичних і лабораторних занять, індивідуальні семестрові завдання для самостійної роботи студентів, методичні матеріали для студентів з питань самостійного опрацювання фахової літератури, методичні вказівки до виконання курсових робіт, конспекти лекцій викладача, електронні підручники, електронні конспекти лекцій, комплекти тестових завдань.

Методичні матеріали для самостійної роботи студентів передбачають можливість проведення самоконтролю з боку студента. В програмі навчальної дисципліни визначаються форми та види самостійної роботи студентів, типи завдань, критерії оцінювання, умови виконання та презентація.

Самостійна робота на уроках граматики й орфографії в початковій школі є важливим засобом активізації пізнавальної діяльності, розвитку логічного мислення дітей. Самостійну роботу доцільно проводити на всіх етапах навчання: під час пояснення і закріплення навчального матеріалу, в процесі повторення й узагальнення вивченого, при перевірці знань. Проблема самостійної роботи учнів у процесі навчання є однією з найбільш актуальних. Вирішення її у шкільній практиці вимагає особливої уваги, оскільки в повсякденній діяльності учителя найбільше недоліків зустрічається саме в організації і проведенні самостійної роботи учнів. Відомо, що в засвоєнні учнями знань і вмінь в ході навчання провідна роль належить такому виду діяльності, як мислення. Ось чому початковим моментом у процесі мислення є проблемна ситуація, яка виникає внаслідок утруднення, потреби щось зрозуміти. Процес мислення виникає із спроб знайти вихід зі складного становища. Слід відмітити, що утруднення виникає в тому випадку, коли той, хто пізнає, побачив суперечність, яка є основою утруднення і стимулом до пошуку.

Першим етапом пошуку є відтворення наявних знань, фактів, які перебувають поруч з новим явищем і при зіставленні з'ясовується їх схожість і відмінність. На другому етапі пошуку вступає накопичення фактів доказу, встановлення нових зв'язків і закономірностей, які дозволяють дати вичерпне пояснення матеріалу, що вивчається, і розв'язати суперечність. Третій етап – це створення системи дій з добору і групування фактів, обґрунтування доказів, виділення принципів і головної ідеї, формування узагальнень і висновків. Отже, керівництво самостійною пізнавальною діяльністю учнів на

Матеріали конференції

(4-й Міжнародний семінар “Актуальні проблеми професійної освіти: теорія і практика”)

третьому етапі полягає в розгортанні пошуку відповідно до правильно сформованої гіпотези, хоча при цьому можлива й певна кількість помилкових дій [4]. Орієнтиром вчителя у визначенні матеріалу для самостійної роботи є:

- міцне, свідоме володіння учнями знаннями, на яких ґрунтується новий матеріал;
- можливість актуалізації опорних знань виконанням підготовчих вправ;
- доступність, чіткість викладу матеріалу;

- рівень сформованості вмінь працювати з підручником, роздатковим матеріалом, достатній темп письма і читання.

Особливо великі можливості для самостійної роботи учнів – під час закріплення і повторення вивченого матеріалу. Учні читають правило за підручником, відшуковують потрібні слова за словником, самостійно проводять види мовних розборів, списують тексти з різними завданнями, виконують творчі роботи. Самостійна робота повинна бути посиленою для учнів, відповідати віковим особливостям дітей і проводитися під керівництвом учителя і за його допомогою. Готуючись до занять, учитель повинен обміркувати, на якому етапі уроку запропонувати самостійну роботу, обрати форму її виконання, визначити тривалість (в 1 класі - 5 хвилин, у 2 класі – 10, в 3 класі – 15, у 4 класі – до 20 хвилин) [7]. При цьому вчитель враховує рівень підготовки учнів, різні завдання, спрощує чи ускладнює обсяг роботи. Самостійні роботи учнів слід перевіряти, аналізувати, оцінювати.

Висновки. Для того, щоб самостійна робота була ефективною, важливо дотримуватись взаємозв'язку різних видів самостійної роботи та урізноманітнювати їх. Самостійна робота – органічна частина навчального процесу, тому методика її проведення визначається специфічними особливостями предмета, змістом теми, рівнем підготовленості студентів та учителів. Усе це робить її складовою навчально-виховного процесу, а не епізодичним явищем, і спонукає викладача – правильно організувати навчальний процес як в аудиторії, так і поза нею.

Література

1. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів. / В.І.Бондар. -К. :2005. - 414 с.
2. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі / М. С. Вашуленко. - К. : Літера ЛТД, 2010.- 364 с.
3. Закон України «Про освіту» // Голос України .- 1996. - С. 3-4.
4. Марчук Л.Б. Самостійна робота як метод урізноманітнення навчальної діяльності учнів / Л. Б. Марчук // Рідна школа – 2000. - №4 – С.84-88.
5. Наумчук М. М. Словник-довідник основних термінів і понять з методики української мови . Тернопіль: Астон, 2008.-132 с.
6. Савченко О.Я. Урок в сучасній початковій школі / О. Я. Савченко. - К. : Абрис, 1999. 240 с.
7. Чуйко Г.А. Методика викладання української мови в початкових класах / Чуйко Г.А., Білецька М.А., Школьна Г. – К. : «Вища школа», 1975 - 378 с.